

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В ПРОЦЕСАХ ПЕРЕМІЩЕННЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Чубарь Оксана Геннадіївна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і банківської справи
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

Гапак Наталія Мирославівна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки і підприємництва
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

Збройна агресія росії та активні військові дії на великій території сходу і півдня України змусили національний бізнес рятуватись у спокійних регіонах країни, перевозити свої виробничі потужності та людей переважно до західних областей. Підприємці одразу почали розмірковувати над потребами і можливостями такого переміщення, а держава в середині березня 2022 року приймає відповідні рішення, запроваджуючи Програму, яка передбачає державну допомогу в підборі площ для розміщення виробництва; перевезенні й розселенні персоналу; доборі працівників у місцях дислокації після переїзду [2]. Реалізацію Програми регламентують два документи, прийняті в перший місяць після оголошення військового стану, а саме Постанова КМУ № 305 від 17.03.2022 року «Про особливості роботи акціонерного товариства “Укрпошта” в умовах воєнного стану» [4], яка передбачає безоплатне перевезення майна підприємств, установ та організацій згідно з переліком, що його формує Міністерство економіки й передає до Міністерства інфраструктури, а також Розпорядження КМУ № 246-р від 25.03.2022 року «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення в разі потреби виробничих потужностей суб’єктів господарювання з територій, де тривають бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію» [5], яким затверджено план таких заходів.

У другій половині квітня 2022 року утворюється Національна рада з відновлення України від наслідків війни, основними завданнями якої визначено [3]:

– розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, який, зокрема, передбачатиме відновлення і розбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої

інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини;

- визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, прийняття та реалізація яких є необхідними у воєнний і післявоєнний періоди;

- підготовка стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективною роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди.

Безпосередню участь у Програмі як території, що приймають бізнес, беруть віддалені від активних бойових дій тилові регіони України – Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Вінницька, Волинська та Рівненська області. Між окремими з них навіть точиться конкуренція за прийом релокованих підприємств, зокрема між Львівською, Чернівецькою, Закарпатською, Тернопільською областями. Як зазначено в Огляді реалізації програми релокації [2], попри те, що релоковані підприємства сплачують податки за місцями їхньої основної реєстрації (принаймні на початкових етапах переміщення), сама робота з поліпшення умов для них сприяє працевлаштуванню місцевих мешканців та внутрішньо переміщених осіб, налагодженню зв'язків і обміну досвідом між підприємцями. Крім того, така діяльність є важливим іміджевим складником державної політики на регіональному рівні – її результатом має стати поліпшення інвестиційного й бізнесового клімату, зміцнення коопераційних зв'язків, обмін досвідом, розвиток партнерських відносин, створення комфортного середовища для життя й праці тощо.

Станом на квітень-травень 2022 року, тобто період початку цих процесів, лідерами з розміщення релокованих підприємств були Львівська, Чернівецька, Закарпатська області. Переважно переміщувались підприємства переробної промисловості (харчової, легкої, хімічної, металообробної, деревообробної), ІТ-сфери та сфери торгівлі. За наслідками реалізації вказаної Програми станом на 12.05.2022 року свої потужності перемістили 510 національних підприємств, 303 з яких уже відновили діяльність на безпечних територіях, ще 50 монтували обладнання та підключали комунікації. Також 192 підприємства здійснювали підготовку до переїзду найближчим часом і перебували на різних стадіях транспортування [2].

Через рік від початку війни з небезпечних регіонів за тієї чи іншої підтримки держави релоковано 800 підприємств. Станом на початок березня 2023 року 623 підприємства працюють на нових місцях,

ще 239-ма здійснюється пошук бажаного місця розміщення або способу транспортування. Понад 650 підприємств, які планували релокувати свої виробничі потужності, а також частково персонал, відмовилися від цього у зв'язку з деокупацією територій їх розташування. Також слід наголосити, що близько 40 підприємств уже повертаються на попередні місця роботи через покращення там безпекової ситуації, зокрема, в Харківську, Чернігівську та Сумську області [1].

За період трохи більше року дії Програми переміщення бізнесу найбільше підприємств переїхали до Львівської (24%), Закарпатської (14,5%), Чернівецької (9,8%), Івано-Франківської (8,3%), Хмельницької (7,3%) та Тернопільської (6,3%) областей.

Хоча масштаби запитів на релокацію значно зменшилась у березні 2023 року порівняно з березнем-квітнем 2022 року, коли кількість заявок сягнула тисячі, державна програма продовжує діяти, адже на вищому управлінському рівні є усвідомлення того, що перевезення бізнесу в безпечніші регіони – «це збереження робочих місць, динаміки сплати податків, активності бізнесу, який є драйвером відбудови і сильним гравцем на економічному фронті» [1].

Попри розрекламовану на державному та регіональному рівні Програму релокації та заклики до бізнесу активно нею користуватись, на практиці проявились суттєві проблеми з її реалізацією, з якими зіткнулись керівники та власники підприємств, а також органи влади на місцях [6]:

- неузгодженість дій перевізників Укрпошти та Укрзалізниці, відсутність державних коштів для транспортного забезпечення, яке для бізнесів повинно бути безоплатним, так само, як і процес перевезення;

- непомірні місцеві «фінансові апетити», які стрімко зросли від початку війни (внаслідок підвищення попиту місцеві підприємці почали підіймати ціни за оренду площ для релокованих підприємств);

- проблеми з пошуком кваліфікованого персоналу в місцях релокації;

- зростання вартості оренди житла в місцях релокації бізнесу та розміщення внутрішньо переміщених осіб.

Хоча бізнесмени і відзначають про певні позитивні моменти, пов'язані з вимушеним переміщенням власних бізнесів (мова йде про зустрічі з новими людьми в нових регіонах, отримання інформації про гранти, збільшення продуктивності, новий досвід), проте впровадження державної програми залишається переважно на рівні інформаційної підтримки. Люди витрачають і втрачають свої гроші, нерви, долають багато бюрократичних перешкод, програма перетворюється на гарну ідею, не прийняту низами, не забезпечену достатньою кількістю фінансових і матеріальних ресурсів, тобто повноцінно вона не працює,

оскільки більшість питань і проблем перекладені на плечі самих підприємців.

Регіональні та територіальні органи влади тилових регіонів намагаються сприяти вирішенню цих проблем, усвідомлюючи важливість, а також соціально-економічну значимість успішності процесів релокації. Проте вони часто є обмеженими в ресурсах (матеріальних, фінансових, об'єктах нерухомості виробничого/комерційного/житлового призначення), які можна було б пропонувати для використання релокованому бізнесу.

Список використаних джерел:

1. За рік війни релоковано 800 підприємств. URL: <https://www.railinsider.com.ua/za-rik-vijny-relokovano-800-pidpryyemstv>.

2. Огляд реалізації програми релокації підприємств в Україні. Інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-realizatsiyi-prohramy-relokatsiyi-pidpryyemstv-v-ukrayini>.

3. Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни: затверджено Указом Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>.

4. Постанова КМУ № 305 від 17.03.2022 р. «Про особливості роботи акціонерного товариства “Укрпошта” в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D0%BF#Text>.

5. Розпорядження КМУ № 246-р від 25.03.2022 р. «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення в разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де тривають бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text>.

6. Урядові обіцянки не працюють. Як підприємець перевозив виробництво на захід України. 11.10.2022. URL: <https://texty.org.ua/articles/107928/shcho-ne-tak-z-derzhprohramoju-relokatsiyi-biznesu-i-jak-tse-vypravyty-dosvid-pidpryyemtsja-i-porady-eksperta/>.